HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : Mayıs 1938 Sayı : 79

ALTAY TÜRKLERİNDE DÜĞÜN ÂDETLERİ

Alelûmum Türk kabileleri arasında evlenme, en önemli bir vakıa telâkki edilir. Evlenme ve onun tabiî icaplarından sayılan düğüne ait merasim, muhtelif kabilelerde türlü şekiller göstermekle beraber esasta hemen hepsi de bir gibidir. Bu merasimin az çok mürekkep şekli *Kırgızlar*la *Başkurt*larda ve basit sureti de *Altay* Türkleri arasında görülür. Henüz iptidaî bir halde bulunan *Altay*lılar, eski Türklerin içtimaî hayatına dair bir çok an'ane bakiyelerini hâlâ muhafaza etmekte olduklarından bunların ve diğer Türk kabilelerinin etnografik bakımdan tetkiki bize, aynı zamanda, millî tarihle ilgili bir hayli şeyleri de öğretmiş olacaktır.

Gerek Şamanî Türklerde (Yakutlar, Altaylılar gibi) ve gerek kısmen veya tamamen göçebe hayatını muhafaza etmekte olan müslüman Türklerde (Kırgızlar, Şarkî Başkurtlar gibi) evlenme oymak dışarısından, daha umumî bir tâbir ile *ilin* içinden, fakat *soyun* dışından olmak şarttır. Oymak, aynı zamanda bir aile, soy sop halitası mahiyetindedir. Bu şekil izdivacın eski devirlerdeki şümul derecesinin daha geniş ve derin olduğunu görüyoruz. O devirlerde, on iki, hattâ on beş göbekte ecdadı bir olan kabile içinden bile evlenmeğe müsaade edilmemiştir. Meselâ, umumiyetle *Yakut*lar ve *Kazak-Kırgız* kabilelerinden *Nayman*ların bir oymağı olan *Çurtay*lar bu gün hâlâ soy içinden evlenmemek an'anesini şiddetle muhafaza etmektedirler [1]. Bununla beraber bir asırdanberi şehir ve ziraat hayatına geçmiş olan Başkurtlar'da bile, islâmî tesirlere rağmen, bu an'anenin elân yaşamakta olduğu görülür; bilhassa şarkî Başkurtlar bu an'aneyi daha açık bir surette saklamaktadırlar. Yedinci, sekizinci göbekte bir olanlar kendi aralarında evlenemedikleri gibi, ana tarafından olan akrabalar da,

[1] Çurtaylar, bin kadar çadır halkından ibaret olup Nayman, Bolatçı, Babas, Mamay, Atalık adlarile beş kola ayrılmışlardır. Bunlar Balkaş gölü ile «Tarbagatay-Ulutav» yaylalarında yaşarlar. Tarbagatay, Türkistanın şimalinde şarktan garba uzanan bin kilometreden fazla bir dağ silsilesidir. Burada vaktile Kimek Türkleri yaşayorlardı.

şer'î müsaade karşısında bile birbirlerile evlenemezler. Şayet dinî müsaadelerle evlenenler olursa bu gibilere iyi gözle bakmaz ve aile içinde vukua gelecek yumsuzlukları türe ve yasaya aykırı hareket ettiklerinden dolayı, Allah tarafından gönderilen bir belâ sayarlar. Bundan dolayıdır ki, kabile kendi içinde *kudalaşmak*, yani sıhriyet peyda etmeği hiç sevmez ve «kuda oldun, cuda oldun» derler. Kuda olmak kabileden ayrılığı itiraf etmek demektir. *Yakut*, *Altay*, *Kırgız* ve *Başkurt* Türkleri arasında hâlâ devam etmekte olan bu an'ane bilâkis *Özbek*lerde eski şeklini hemen tamamile kaybetmiş, onlarda oymak içinden evlenmemek âdeti kalkmıştır. Binaenaleyh, islâmî tesirler altında daha çok kalmış olan *Özbek*ler, şer'î yollarla, yakın akrabalarile de evlenebilmektedirler.

Altay Türk kabilelerinin düğün âdetlerine dair yazacaklarımıza başlamadan önce bilmünasebe vermiş olduğumuz şu pek kısa, fakat lüzumlu izahtan sonra esas bahse geçiyoruz.

* * *

Altay Türkleri bir takım kabilelere ayrılmıştır. Bu kabilelerden *Kovbal*, *Beltir*, *Soğay*, *Kızıl*, ve *Kaç* kabileleri Altay'ın şimalinde *Altay*, *Tetenget*, *Teleüt*, *Tuba*, *Çelkan* ve *Kumandı*ler de cenubunda otururlar. Şimalî Altaylı'larla cenubî Altaylıların düğün âdetleri esasta bir olmakla beraber, teferruatta bazı farklar gösterir. Bundan dolayıdır ki, biz bu makalemizde önce şimalî ve sonra cenubî Altaylıların bu husustaki âdetlerinden bahsedeceğiz.

Şu kadar ki, alelûmum Altay Türkleri evlenme ve düğüne ait an'anelerin en eski ve iptidaî şeklini muhafaza etmektedirler.

Şimali Altaylılarda evlenmek isteyen bir genç, komşu oymakların birinden kız kaçırır. Kız kaçırma işi hısım ve dostların yardımile olur. Esasen delikanlı, kabilesi razı olmayan bir kızı kaçırmağa cesaret edemez. Genç, sevdiği kıza bunlardan biri vasıtasile haber göndererek kaçacakları günü ve yeri tayin eder. Nişan olarak da ya bir yüzük veya bir mendil alır [1]. O gün her ikisi de oradan ormanlık bir yere giderek burada kayın ağaçlarının dal ve kabuklarından bir kulübe yaparlar [2]. «Otak-Odak»

[1] Evlenmelerde, nişan olarak teati edilen, yüzük ve saire gibi şeyler hep eski bir Türk âdetinin kalıntısıdır. Nişanın, Türklerin en eski ve iptidaî devirlerinde bile hüyük bir ehemmiyeti haiz olduğu görülür. Oğuz destanının muhtelif parçalarını ihtiva etmekte olan (Dede Korkut) kitabındaki hikâyelerde bunun sarih izlerine tesadüf ediyoruz. Bay Böyrek hikâyesindeki şu kayıt: «Böyrek üç öptü bir dişledi düğün kutlu olsun han kızı deyü parmağından altun yüzüğü çıkardı kızın parmağına geçürdü ortamızda bu nişan olsun han kızı dedü» bunun güzel bir misalini teşkil eder. Altaylılardan başka Kırgız-Kazaklarda da iki genç arasında nişan olan şey, yüzük veya mendildir.

[2] Kayınağacı alelûmum Orta Asya Türkleri arasında mukaddes tanılır.

adı verilen bu kulübede delikanlı ile kız üç gün kadar kalırlar. Otağa hariçten kibrit veya ateş verilemiyeceği için müstakbel gelin ve güveyi, çakmak taşile, yuvalarının ilk ateşini bizzat hazırlamış olurlar. Üç gün sonra otağı bir tarafından yıkar ve o şekli ile terkederler. Bu otaktan ateş almak, kabile arasında, yasak sayılır.

Üç günün hitamından sonra, delikanlının baba ve anası bir kaç kişi ile beraber kızın babasına giderler. Ayak üzeri baş eğerek ona rakı ve münasip hediye sunarlar; sulh için geldiklerini beyan ederler. Kızın babası gelenlerden niçin bu kadar hürmet gösterildiğini, buna ne lüzum olduğunu sorar. Onlar da, suç işlemiş biri tavrı ile, «Hırsızlık yaptık, yakalandık!» derler. Bu cümlenin ifade ettiği manâ, kız babasınca esasen malûmdur. Bunun üzerine kızın babası, misafirlerini selâmetleyip, kendisi bir ata binerek otağa gider; kızının bu hususta muvafakatı olup olmadığını sorar. Şu kadar ki, onun bu soruşu da, âdet yerini bulsun kabilinden bir şey mahiyetindedir. Çünkü, kız ademi muvafakat beyan etmiş olsa bile güveyinin kabilesi «çalındıktan sonra bizim kabilenin malıdır» diyerek kızı geri vermezler. Bundan sonra kızın baba ve akrabası, güveyi tarafından *Kalıg* isterler. *Kalıg*, mihir, ağırlık demek olup, muhtelif Türk kabileleri arasında, *Kalıng*, *Kalın*, *Kalım* şekillerinde de kullanılır. Kalın, zenginlerde yüz, fakirlerde yirmi beş, otuz *ruble* kadar olur. Şu kadar ki, bu para bazan güveyinin arkadaşları arasından toplanır. Kalın, tamamile kızın hakkıdır. Gelin otaktan çıktıktan sonra güveyi ile beraber babasının evine gelir; kızın akrabaları güveyi «Hırsız, nihayet elimize düştün!» diyerek kamçı ile döğerler. Güveyi, bir müdden, kayın baba ve anasına görünmez; eğer görünürse bunlar da kendisine dayak atarlar. Bu sırada kızın babası tarafından, güveyinin aile ve hısımlarına ziyafet verilir. Bilâhare güveyi de, kendi bindiği atı kayın babasına hediye etmek suretile görünme iznini almış olur.

Bundan birkaç gün sonra, güveyi evinde düğün merasimi yapılır. Düğün için beygir ve sığır kesilir. Bütün kabile halkı düğüne davet edilir. Kadınlar, gelinin saçını merasimle örer, ikiye ayırırlar. Güveyi düğünden sonra, kayın babasının evine gelir, baş keser, ona rakı sunar. Kayın peder, bu sırada, eline bir kamçı alarak ve «altı oğul, artı kız tapsun», yani ilk çocuğun erkek, ikincisi kız olsun, diyerek güveyinin arkasına üç defa vurur. Bu esnada ihtiyar bir kadın da geline dönerek «casınar uzak bolsun, alın idegine pala bassun, kızın idegine mal bassun» yani ömürleriniz uzun olsun, ön eteklerinize çocuk bassın, arka eteklerinize davar bassın, der. Düğün bittikten sonra yeni evliler, oğlan babasının evinin şimal tarafına büçük bir ev yaparlar.

İlk çocuk dünyaya geldikten sonra yeni gelin ve güveyi, kızın baba-

sına giderek hediye isterler. Hediye verilmek mecburidir. Verilen bu hediyelar de at, sığır ve koyun gibi hayvanlardan biri olur.

Büyük kardeş öldüğü zaman karısını, isterse, küçük kardeşi alabilir ve tıpkı kız düğünü gibi merasim yapılır. Yalnız otak yapılmaz. Otak vazifesini ölenin evi, çadırı görür. Dul bir kadın ile evlenecek olan delikanlı bir eline tüfek, öteki eline de ya bir tabak, yahut bir tencere alır ve omuzlarında da bir at eğeri bulunduğu halde, bu vaziyette kadının evine gelir. Bu eşyalar delikanlının kendi malı addolunur. Şayet, her hangi bir sebeple bu kadından ayrılmak mecburiyeti hasıl olursa, ancak getirdiği bu eşyaları alabilir ve bunlardan başka bir şeye tesahup edemez.

* * *

Cenubî Altay kabilelerinin düğün âdetleri şimalî Altaylılara nazaran daha mütekâmil bir şekil gösterir. Bu havalide evlenmek, kızı kaçırmaktan ziyade ailesinin önceden muvafakatini temin ederek almak esaslarına istinad eder. Cenubî Altaylılarda oğlunu evlendirmek isteyen bir adam, alacağı kızın babasına önce bir «yavçı» gönderir. Yavçı, kız babasının evine gidince evvelâ alelâde bir misafir gibi öteden beriden bahs açar, konuşur. Yemek yenildikten sonra maksadı ziyaretini mevzun sözlerle anlatmağa başlar. Yavçının bu ölçülü sözleri, bizim lehçeye göre, aşağı yukarı şöyle ifade edilebilir:

"Kapınıza diz çökmek için geldim.
Kutsal dinime and içiyorum ki ben sana geldim.
Senin yaşayışından memnun olduğumdan dolayı,
Senden «baş» istemek için geldim.
Hısımlığımız ayrılmaz çene gibi olsun,
Tulga zırh libas yakasından nasıl ayrılmazsa,
Bizim hısımlığımız da öyle olsun,
Kayın ağacı kabuğu gibi pek yapışık olsun,
Kumaş üzerinde yapılmış ipek nakışlar gibi olsun.
Kılıcımıza kın lâzımdır, kın sormağa geldim.
Dokuz göbek köyde düşman olmuştuk,
Şimdi memnunum sulh olmağa geldim.
Aramızda içten ve kuvvetli bir hısımlık olsun.,,

dedikten sonra ne cevap alabileceğini sorarak sözünü bitirir. Kızın babası, o delikanlı ile kızının evlenmesine muvafakat ederse kalın günü [1] tesbit edilir. Bu suretle iş yarı yarıya başarılmış demektir. Kalın günü her iki tarafın salâhiyettar adamlarile verilecek ağırlığın mıktar ve cinsi kararlaştırılır. Bu uyuşmayı müteakip derhal bir koyun kesilerek küçük bir ziyafet de verilir. Kalın verildiği gün, oğlan evinde bir eğlenti tertib edilir,

[1] Gerze (Sinop) köylerinde buna (kalın başlığı yazma günü) derler ki, bütün merasimle beraber Altaylılar âdetinin tıbkısıdır. Vaktile, Bartın gazetesinde tarafımızdan köy düğünlerine ait uzun bir kaç makale neşredilmiştir.

kız tarafına da bir takım hediyeler sunulur. Bu ziyafetten sonra düğün hazırlıkları başlar. Bundan birkaç hafta ve bazan birkaç ay sonra da gelin alma merasimi yapılır.

Gelin alma için güveyi ve akrabaları kızın evine giderler. O gün, kızın odası akrabalarile dolu olur. Ana ve babası kızlarına nasihat eder, yabancı bir aile içinde kendisini nasıl idare etmek lâzımgeleceği hakkında malûmat verirler; namuslu ve sadık olmasını tavsiye ederler. Bu esnada odaya yedi ihtiyar adam girer. Bunları gören genç kız, derhal ayağa kalkar. İhtiyarların işareti üzerine ateşli ocağa secde eder. Sonra ana ve babasının ayakları üzerine başını koyarak:

«Ülgen han atamın kutsal gözleri bana baksın,
Ey kutsal güneş ve ay, size başım kurban olsun.
Ey muhterem yedi ata, bana alkış veriniz!»

der. Kızın bu temennilerini müteakıp birinci ihtiyar söze başlar:

«Yüce tanrının kutsal nazarı sana düşsün
İhtiyar adamların hayırlı duaları sana erişsin
Yüce tanrının merhametli nazarı sana düşsün
İhtiyar adamların hayırlı duaları sana erişsin
Önünden ay, arka tarafından güneş doğsun».

der. İkinci ihtiyar:

«Kutsal yerlere evin yerleşsin
Malın, davarın çok olsun
Çadırın geniş olsun
Taş ocağın yüksek olsun
Ateşin sönmesin».

der. Sonra üçüncü ihtiyar söz alır:

"Konduğun yer (meskenin) tezekli olsun
Ocağın külü tepe olsun
Teptiğin yer demir gibi sert olsun
Sarayın sahipli olsun
Bastığın yer bezekli olsun".

der. Dördüncü ihtiyar söze başlar:

«Uzun müddet ömür sür,
Yaşın uzun olsun
Yüz yıl yaşa
Kalbin daima şad olsun
Ağaç dalları gibi parlayup dur
Kuzulu koyunların çok olsun».

der. Beşinci ihtiyar bunu takip eder:

"Evin taraf iteklerini pala bassın,
Arka taraf iteklerini davar bassın

Üç yaşlı kısrakların yavru doğursun
Dört yaşlı kısrakların döl versin
Başkalarının alamadığı yerden sen al
Başkalarının tutamadığı yerden sen tut»

der. Altıncı ihtiyar:

«Geveze insanlara söyletme
Omuzlulara basdırma
Tepenlere demir gibi sert ol
İçtiğin ve yediğin mübarek olsun
İçeceklerin ve yiyeceklerin çok olsun
Elbiselerin kirlenmesin
Atın en iyilerine bin
Bindiğin at terlemesin
Kol ve arkaların ağrımasın
Koltuğun sızlamasın»

der ve sözü yedinci ihtiyara terkeder. Yedinci ihtiyar da:

"Tanrı seni muhkem etsin
Neslin bol olsun
Torunların çok olsun
Kutlu ve mutlu ol!»

der ve merasim biter. Bundan sonra gelin kocasının evine gider, yeni bir yurda yerleşir. Gelin eve girdiği zaman kayın babasının önünde üç defa eğilir ve ocaktaki ateşe secde eder. Erimiş bir parça kuyruk veya sade yağını ateşe atar, yahut ağzına biraz boza alarak ateşe püskürür. Yanmış ateşin üstüne dökülen yağ veya boza ateşte cızırdadıkça, ihtiyar kadınlar hep bir ağızdan, May oliya, Ot oliya yani ateş evliyası, yağ evliyası diye bağrışırlar. Bu âdet, Siberyanın şarkı şimalisinde yaşamakta olan Yakut Türklerinde de mevcuttur.

*
* *

Şamanizm an'anelerine bağlı kalan Altay Türklerinde evlenme, bir taraftan islâmî, diğer taraftan şamanî tesirlere aynı zamanda maruz bulunan Kazak-Kırgızlara nazaran daha esaslı telâkki edilebilir. Meselâ, kazak-kırgızlarda kız evlenme hususunda daha çok babasının arzu ve emrine, gelin gittiği ev aile ve hatta kabilesinin iradelerine bağlı olduğu halde, Altaylılarda kız, kocasını seçmekte daha çok serbestiye maliktir. Bununla beraber Altaylılarda evlenme, karşılıklı bir sevginin muhassalası gibidir. Onlara göre sevmek ve sevilmek ilâhî bir kudsiyeti haizdir. Seven bir delikanlıyı reddetmek, kızlar için bir cinayet addolunur. Binaenaleyh, sevgi bir

MERZİFONLU ABDÜRRAHİM RUMÎ [1]

Hayatı: Abdürrahim Rumî Merzifonda doğmuştur. Babası Sarıdanişmend adile anılan Emir Aziz Efendidir. İlk tahsilini Merzifonda yapmış; zamanının en yüksek bilgi sahiplerinden ders görmek suretile olgunlaşmış ve bu tahsili de kâfi görmiyerek Mısıra kadar gitmiş, Şeyh-Zeyneddin Hâfîye intisab etmiştir. Zekâsının keskinliği, kabiliyetinin üstünlüğü ile derhal temayüz etmiş, ustadı Hafîinin mazharı takdiri olmuştur. Mısırda epeyce kaldıktan sonra Şeyh Hafîden icazetini alıyor ve bir de «Vesayayi Kutsiye» nam eseri meydana getiriyor. Şeyhinin şu sözleri ona olan inan ve sevgisini çok güzel gösteriyor: «Şeyh Abdürrahimi, diyor, Ruma gönderdikte ol mazharı ateşi aşk ilâhî ile memaliki mezkûreye ateş saldım.»

Şeyh Merzifona dönünce «Sultan Murad Han» tarafından almakta olduğu beş akça alufe sekize çıkarılmış ve imaretten kendisine yeni bir de vazife verilmişti. Bu yeni vazifesini bazı kimseler hoş görmemişler, köşe bucak çekiştirmeğe başlamışlardır. Bunu sezen şair bu resmî vazifeyi maişetini temin için kabul ettiğini söylüyor.

Abdürrahim, zamanının ileri gelen bilgin şeyhlerindendir ve herkesin teveccühünü kazanmıştır. Ölümünün üzerinden yüzyıllar geçtiği halde hâlâ

[1] Terceme-i Şakaiki Numaniye: S. 89, Osmanlı Müellifleri S. 111.

taraftan olsa bile ona hürmetkâr olmak lâzımdır. Aksi takdirde o ilâhî ateş ötekini yakar, öldürür. Bu hususta Altaylılar arasında şu fıkra çok meşhurdur:

Bir kız, kendini seven bir delikanlıyı, bir çok müracaatlarına rağmen, reddetmişti. Âşık, kıza gücendi ve giderken ona şunları söyledi:

«Alar almaz kat üçün,
Adam kolunu ak purum.
Astanca tur bugünde,
Ayna kirsün koynuna!

Alar almaz kat üçün,
Acam kolunu gök purum.
Astanca tur bugünde,
Erlik kirsün koynuna!„

Yani «alacağım veya alamıyacağım bir kadın için atamın tay-beygiri olan ak buz atım hergün aç (bağlı) duruyor, (ey merhametsiz kız) koynuna şeytan girsin!; cevabı belli olmayan bir kadın için annemin tay-beygiri gök buz atım hergün aç duruyor, (ey merhametsiz kız) koynuna (kötü ilah olan) erlik girsin!» dedi. Kız bundan müteessir oldu. Onunla evlenmek istedi. Fakat delikanlı âşık çoktan uzaklaşmıştı. Mukaddes ateş nihayet kızı yaktı ve öldürdü.

M. Şakir Ülkütaşır

mezarı ziyaret edilir ve yüksek şahsiyetine karşı bir evliya saygısı taşınır.

Şairliği : Asıl ismi «Abdürrahim Nizameddin» dir. Sofiyane eserlerinde «Rumî» mahlasını kullanmıştır. «İrşadülenam» ile «Aşkname» si ve ilâhileri meşhurdur. Ne yazık ki eserlerinden hiç birisi bulunamamıştır.

Tövbe yarap hata yoluna gittiklerime
Bilüb ettiklerime, bilmeyüp ettiklerime.

İlk zamanlarda işte böyle «Rumî» mahlası ile çok sade ve lirik şiirler yazmıştır. Bilhassa, «Şakaiki Numaniye» deki şu sözler dikkate şayandır:

«Aşku şevk zamanlarında Rumî mahlası ile Türkî eş'ar edüb ol eş'arı suzinak ile halkı âlemi yakar yandırır idi. Eshabı aşkı şem'i dilsuz gibi canından usandırır idi.»

Bu Halkı âlemi yakan şiirlerinden maalesef hiç birisi meydanda yoktur ve bulmak da müşkil, yalnız elimizde küçük bir şiiri vardır. Bununla şeyhin şairlik kabiliyeti hakkında bir fikir edinmek mümkündir.

Bundan yüz yıllarca evvel yaşamış olan «Abdürrahim Rumî» nin kullandığı dil, üslubundaki kudretin üstünlüğünü pek güzel gösteriyor:

Yine derya gibi cuş etti aşkın
Başımı aşkile huş etti aşkın.
Kadeh sundu elime içtim anı
Delürdüm beni serhuş etti aşkın.
Gehi aklım götürdü verdi idrak
Gehi biaklü biyhuş etti aşkın.
Giderdi levhi dilden nakşi gayri
Muhabbetname menkuş etti aşkın.
Bu dünyanın yuvasında öterken
Uçurup bir acip kuş etti aşkın.
Görüp Abdürrahimi himmetile
İletüp mürşide tuş etti aşkın.

Bu tasavvufî şiiri gören meşhur şair «Merzifonlu Hilmi Dede» çok mütehassis oluyor ve buna bir nazire olmak üzre şu tahmisi yazıyor:

Hakkatten haber gûş etti aşkın
Sima-ı cana menkuş etti aşkın.
Kamu varlıklarım boş etti aşkın
"Yine derya gibi cuş etti aşkın
Başımı aşk ile huş etti aşkın.»

Ayan oldu o dem aşkın nihanı
Hemen gayb eyledim hep inü anı
Olunca benliğim bilcümle fani
"Kadeh sundu elime içtim anı
Delirdim beni serhuş etti aşkın„.

Dili bu masivadan eyledi pak
Gönülde kalmadı bir harü haşak
Kılup her arzu perdelerin çak
«Gehi aklım götürdü verdi idrak
Gehi biaklü biyhuş etti aşkın».

«Giderdi levhi dilden nakşi gayri„
İnayet eyleyüp her bahşi neyri
Görür ancak kılanlar aşkı seyri
Kalup birlikte gitti gayrı ayrı
«Muhabbetname menkuş etti aşkın».

«Bu dünyanın yuvasında öterken»
Hem erzak danelerinden üterken
Erüşüp bir ateş aşka tüterken
Halâsım ruzi şeb daim dilerken
«Uçurup bir acib kuş etti aşkın».

«Sürüp Abdürrahimi himmetile»
Edüp perverde nice nimetile
Yetürdü maksadına [1] Rif'atile
Yazınca Hilmi tahmisi dikkatile
"İletüb mürşide tuş etti aşkın ».

Şeyh Abdürrahim Rumî, bu şiirini kemal devresini idrakten sonra yazmıştır. Asıl gençliğinde yazdığı lirik şiirlerini bulamadık. Farsçası, Arapçası kuvvetli olduğu için muhakkak ki bu dillerle işlenmiş bir çok şiirleri vardır. Fakat bu gün hiç birine malik değiliz. Uzun asırların nisyanı mezarından başka «Rumî» nin bir şeyini bırakmamıştır.

Rumînin halk arasındaki mevkii: Halk ve şaire mensup aile arasında «Abdürrahim Rumî» nin Merzifonda doğup büyümediği fikri vardır. Hiç bir delile dayanmayan bu bilginin yanlışlığı muhakkaktır. Yalnız olsa olsa bunda şöyle bir karışıklık vardır: Şeyhin ustadı «Hafî» Horasanlıdır ve Hurasanın «Haf» nam kasabasında doğmuştur. Abdürrahimin hüviyetinin ustadı Hafinin hüviyetile karıştırılmış olması çok muhtemeldir. Çünki irşat müddeti çok uzun sürdüğünden bir çokları onun Merzifona henüz geldiğini sanmışlar ve yıllar geçtikçe de değişe degişe nihayet halk

[1] «Rifatiyle» den maksat, Bababurnun Rifat Hocadır. Şeyh Abdürrahimin tahmis ettiği şiirini ondan aldığını anlatıyor.

KASTAMONU - SAFRANBOLU HARBİ

Hicrî 1250 yılında Anadolu yer yer derebeyi ve mütesellimlerin itisaf ve zulümlerine bir sahne olmuştu. Kastamonu sancağında Kör Hacı Ahmet, Safranboluda Viranşehirli Hasan çavuş, Ereğlide İsmail ağa oğulları [1], Bartında Çalık oğulları hüküm sürüyordu. Bunların Babıâli ile alâkaları sadece «Devleti Aliyye» namına vergi toplamaktan başka bir şey değildi. Bu mıntakalarda, derebeyleri, âdeta başlı başına bir saltanat kurmuşlardı. Zaif olan devletin bunlara verdiği vasi salâhiyetler, Osmanlı devletinin tenkil aczini ifade eden birer berattı. Bu derebeylerin astığı astık, kestiği kestik kabilinden olmuştu. Bilhassa Hasan çavuşun, Safranbolu, Kastamonu, Araç, Viranşehir ve Çerkeş havalisinde muhtelif ve müteaddit talanları olduğu halde Osmanlı devleti tarafından hiç bir sorguya çekilmemiş, bilakis «devletin karagün atı» ünvanile «Devleti Aliyyeye hüsnü hizmet etmiş olduğu» evrakı mahfuzaya kaydedilmiştir. Hasan çavuşun Kastamonu ve Safranbolu havalisinde vergi almak kastile öldürüp işkence yaptığı insanlar yüzü mütecavizdir.

Bu gün halk arasında yaşıyan rivayetlere göre, «Hasan çavuş» un Safranbolu kasabasındaki muazzam konağının inşası sırasında [2] evin üst katında çalışmakta olan iki ustadan birini, bahçeden doğru — dala konmuş bir kuş gibi — şeşanesi ile vurmuş ve etrafındaki adamlara «doruk-

[1] Zonguldak havzasında kömürü ilk keşfeden «Uzun Mehmet,, i öldüren mütesellimdir.

[2] Bu gün ankaz halinde olan bu ev Safranbolu kasabasında Gümüş mahallesinde kâindir, Ahşap olmasına rağmen dört kat üzerine kurulmuş, 30 dönüme yakın bir bahçenin tam orta yerinde bulunmakta ve bahçe duvarları da 7-8 metre yüksekliğinde, Yıldız sarayı duvarlarını andırmaktadır. Kapılar büyük cesamette ve kısmen saçlarla örtülmüştür. Bu ankaz evin bu günkü sahibi tüccardan Asmaz zadelerdir.

---

arasında «Abdürrahim Rumî» nin Merzifona Horasandan geldiği kanaatı yerleşmiştir. Yalnız babasının veya dedesinin «Horasan» dan gelmiş olması muhtemeldir. Fakat «Şeyh Abdürrahim Rumî» Merzifonludur ve Merzifonda doğmuştur.

Halk arasında büyük bir önemi vardır. Mezarı bir ziyaretgâhtır. Herkes ona karşı derin ve içten bir saygı teşır ve bu saygı efsaneleşmemiştir. Oraya kimse ne bir adak adar, ne de okunmak için gider. Sadece büyüklüğü tanınmış ve bu sevgi bu güne kadar gelmiştir. Muhakkak ki bundan sonra da devam edecektir.

Vehbi Cem Aşkun

tan nasıl yuvarlanacak, onu seyr için vurdum!» demiştir. Halk arasında hâlâ haşyetle anılan bu mütegallibenin buna benzer hikâyeleri yüzleri aşar.

Hasan çavuşun itisaf ve zulmünden bizar olan Kastamonulular, bu adama mukabele bilmisile başladılar. Safranbolu kervan ve katırcılarının Kastamonu hududunu geçmesine mani oldular. Gerginlik hâd devrini bulmuştu. Halk, devletin aczinden bizar, Hasan çavuşun zorbalığından aman çekiyordu. Nihayet bir gün Kastamonulular, çarşıda dükkânlarını kapamak suretile vergi vermemek için söz birliği ettiler. Bu kıyama önayak olan Tahmisçi oğlu ile kardeşi Kör Hacı Ahmet ağa idi. Bu vak'a, az bir zaman içinde Osmanlı devletine kıyam halini aldı. Hadiseyi doğurtanlar da, yine her zaman olduğu gibi bu sefer de Hasan çavuş ve avanesi idi. Bu gerginlik, nihayet Hasan çavuş ile Tahmisçi oğlu arasında (bugün halk dilinde bir efsane halinde söylenen) meşhur «Kastamonu-Safranbolu harbi»ni doğurdu. Hasan çavuş, devletin manevî şahsiyetinden istifade yolile Kastamonuyu zaptetti ve Tahmisçi oğullarını tenkil ederek bir hayli ganaim ile Safranboluya döndü.

Bu vakayiin sebepleri hakkında bu güne kadar — halk rivayetlerinden maada — elde mevsuk bir malûmat yoktu. Ancak, bilinen bir şey varsa o da, Kastamonu ile Safranbolu arasında, muhakkak bir harp vuku bulduğu keyfiyeti idi. Fakat, bunun vuku tarihile sebepleri tamamile meçhul gibi idi.

Ahmet Lütfi Efendi tarihinin dördüncü cildinin doksan yedinci sayfasında bu vak'anın hudûsu ve sebepleri hakkında dikkate şayan bir bahsin mevcut olduğunu sördüm. Onu da aşağıya aynen kaydediyorum; bu hadisenin meçhul kalan kısımlarının aydınlanmasına yardımı olacaktır:

«Tahmisçi oglu, Kastamonu sancağı timarı, süvari askeri onbaşılarından olup taburile beraber İstanbulda Rami çifliği kışlasında iken vuku bulan töhmet ve kabasetine mebni timarı ref ile dokuz ay Tomrukta hapsolunduktan sonra sebili tahliye kılınmış imiş. İşte şu tercemei muhtasara ile hali bedeşkâli malûm olan merkum, yeniçeri firarilerinden bir takım kesan ile olvakıt Mısırdan Kastamonuya avdet etmiş olan karındaşı Kör Hacı Ahmet ile bilittifak sayi fesat ve ihlâli asayişi ibada teşmiri sakı nifak yolunda Kastamonuya hücum eyledi. Aklı sahifince avampesentlik suretile dairei fesadını tevsi'etmek üzere en iptida matlubatı miriyenin ahaliye mazarratından bahsile avanesinden beş on nabekârı mütesellim konağında bekledüp kendisi kırk elli nefer eşhas ile çıkarak (dükkânları kapayın; görülecek iş vardır) deyu çıkardığı ateşi ihtilâl derhal kesbi iştial ederek müdafaalarına cesaret olunamadığına mebni mütesellim ile hâkim ve vücuhu belde memleketi bırağup Kengırı canibine firar eylediler. Keyfiyeti hal

 GAZİANTEP HALK ŞAİRLERİ

VI

ERCİŞLİ EMRAH

Bu şairin memleketi malûm ise de hangi tarihlerde yaşamış olduğuna ve Gaziantebe ne suretle tesir ettiğine dair bilgimiz yoktur.

Büyük hikâyesinden maada perakende olarak elde ettiğim bir kaç parçasını neşrediyorum.

Ta ırak yollardan yâr diye geldim
Perişan hallerim niye Servinaz
Kemendim boynumda dar diye geldim
Canım sana kurban olsun Servinaz.

Babıâliden istihbar olundukta olvaktin iş erlerinden devletin kara gün atı makamında bulunan hademeden Esat paşa biraderi Hacı Mes'ut ağa İstanbuldan doğru Zağfranborluya varup oranın hanedanından Hasan çavuş oğlunu tarafına celbile Tahmisçi oğlu aleyhine etraftan celp ve cem eylediği asker ile Kastamonu üzerine bilhareke tarafeynden epeyce uğraşıldıktan sonra Tahmisçinin cemiyeti dağıtılarak Mes'ut ağa memleketi desti idaresine almıştır.»

Ahmet Lütfi Ef. tarihinde «Tahmisçi fıkrası» kaydile 1255 hicrî yılı vakayii arasında zikredilen vak'a budur. Müellif bu fıkranın altına ilâve olarak şöyle bir şerh vermiştir ki bunu da ehemmiyetine binaen yazıyorum.

«Bu Tahmisçi oğlu mes'elesi şayanı zaptu tahrir vekayiden olduğu mesmuu fakiranem olarak balâda muharrer evrakı mahfuzadan alınup yazılan şeylerin vukuatı müruriyeye tevafuk ve kifayet edip etmiyeceği Kastamonuca da malûmat ve meşhudatı mahalliyesi olan zevatın malûmatına müracaat edileceği» Şu hale göre Kastamonu-Safranbolu harbine dair olan halk rivayetlerinin sıhhatini vak'anüvis Ahmet Lütfi Ef. tarihi de teyit ve tevsik etmiş oluyor.

Yine halk rivayetlerine göre «Hasan çavuş»un Safranbolu ve havalisinde fesat dairesini genişletmesi «Devleti Aliyye» yi tehdit eder mahiyet arzetmesi üzerine, kendisi bir münasebetle İstanbula celbedilerek idam edilmiş veya ateşte yakılmak suretile öldürülmüştür. Fakat bu hususlara dair sarih ve müsbet bir kayıt ve malûmata henüz tesadüf edemedim.

Halk ruhu içinde yaşayan bazı rivayet, menkıbe ve efsanelerin tarihî hakikatleri aydınlatmak hususundaki kıymet ve ehemmiyetleri bu suretle daha ziyade anlaşılmaktadır.

A. Baha Gökoğlu

Çaldı beni bugün aşkınla neşter
Salın ey sevdiğim yolların göster
Yanaklar gül gül olmuş lebin de şeker
Canım sana kurban olsun Servinaz.

Kermanşahın işi gücü hiledir
Benim başım daim puslu belâdır
Nere gitsem derdin benle biledir
Derdin beni dertli etti Servinaz.

Emrahım der ben gezmişim âlemi
Keşt etmişim senin için dünyayı
Dalar komam gezerim ben Sübhanı (1)
Derdin beni deli eyler Servinaz.

Aşık Mustafadan
21-8-1930

Gine oldu sahar vakti
Çık salın leyli vaktidir
Geyin atlas libasları
Dön salın leyli vaktidir.

Bal mumları yana yana
Cilve kâr eyledi cana
On dört bölük diz gerdana
Dön salın leyli vaktidır.

Bak şu sinemdeki dağa
Seyret bağça ile bağa
Al badeyi kalk ayağa
Doldur ver peyam vaktidir. (2)

Haralda Hamisoğlu Cumadan
2-5-930

Emraha ait bulabildiğimiz hikâyeden fazla parçalar da bunlardan ibarettir.

V

SEFİL MOLLA

Sefil Mollanın Antakye civarındaki aşiretlerden birine mensup olduğunu Lohanda Bay Ökkeş ve İnayetten ögrendim, hatta dercettiğim iki numuneyi de Bay İnayetten aldım.

Bu şairin yaşadığı tarih malûm değildir, ancak bu zatın hem imam ve hem de davarcı bir zangin olduğu anlaşılmaktadır. Destanları davarcılık üzerine tertip edilmiş olmakla bazı isimlerden istifade olunabilir.

Şimdi millet yaylalarda zevkeder
Benim gibi ikbalsize ne dersin
Dışarımı güneş yaktı kavurdu
İçerimi yakan göze ne dersin?

Sıcaklardan yağlarımız süzüldü
Kaşıyı kaşıyı derim büzüldü
Gelebim dolaşlı, çarkım bozuldu
Arkamdan söylenen söze ne dersin?

Tutarsan kapuna eğer azabı
Dünyada çekersin kabir azabı
Açmağa çalışır kapaklı kabı
Daim hainlikte gözü ne dersin?

Hani benim tor şahanım suyağım
Hani benim arkam kalâ dayağım
Hayfım avrat almak ister ayağım
Hep güler dost için yüze ne dersin?

Sefil Molla hergün davara gider
Heykırı heykırı dağlarda güder
Davar bizi bir kazmaya sepeder
Bir çoban bulunmaz bize ne dersin?

Burada Sefil Molla davar ile ümitlenirken, bu sefer kışın fazlalığından davarı kırılır ve şairi feryade düşürür.

(1) Dağ ismidir
(2) Bu koşmanın son kıtası bulunamamıştır

Davar yüzümüzden kurtuldu ama
Bizde şükür ay demeden kurtulduk
Eksiğini fazlasını bilmezsin
Çoban hele say demeden kurtulduk.

Bu bize bir ibret neler var yolda
Dürlü bir zahmet çekerdik yılda
Çoban kaçar davar kalır ağılda
Oğlum götür ay demeden kurtulduk.

Sayım vakti hallerimiz nolmalı
İl kaçırır bizim evde kalmalı
Hocanın koçanı mutlak dolmalı
Arzuladı komşu demeden kurtulduk.

Kimi ölür kimi öldüğün bildirmez
Kimi zaten ileşini buldurmaz
Kimi kellesini yerden kaldırmaz
Hayvan derdin ney demeden kurtulduk.

Kış böyle giderse birini komaz
Ya bu iyi imiş bu kötü demez
İleşler yığılır itler de yimez
Kurda ite dur demeden kurtulduk.

Tekerlerim döndü düzeni bozdum
İl destan düzmeden ben evvel düzdüm
Halep beylerin derdin destana yazdım
Drimanaya (?) doy demeden kurtulduk.

Sefil Molla der ki sevmen mi malı
Tekerimiz döndü şaşırdık yolu
Uyuzu dalağı, ciğeri pilli (?)
Hay cinsi yok hay demeden kurtulduk.

Ben şahsan bu şairin pek eski bir zamanda yaşamış olduğuna kani değilim. Bu manzumenin (1910) senesi vukua gelen büyük kış esnasında yazıldığını zannediyorum.

VI

DADALOĞLU

Dadaloğlu Türkmen aşiretlerine mensup ve şöhretli bir şairdir. Bu şairin en çok hoşlandığı şey, vak'aları, aşiret kavgalarını tasvir etmektir. Çapanoğlu ile Kozanoğlu; Ramazanoğlu ile Kozanoğlu arasındaki mücadele destanları hep bu şairin eserleridir. Dadaloğlunun muhitimizde söylenen parçalarından bir kaçını takdim ediyorum.

Hey ağalar, hey paşalar, hey beyler
Oğlu benden şerrin ırmadı (?)
Benim gönlüm dönüp döğüşmek ister
Ah neyleyim Tayyar oğlu koymadı.

Akşam namazı göç göçe oldu
Çarhacılar birbirine düşoldu
Balıklı derede zor düğün oldu
Taygun oldu baba oğlun bilmedi.

Dadaloğlu derki belim büküldü
Oynadı şelfeler zırhlar söküldü
Gelin, kız kaimabı yola döküldü
Ağlaşır analar oğul gelmedi.

Kilislioğlu Velo ağadan
8-8-930

Şairin tasvir ettiği bu vak'anın ne olduğu anlaşılamamıştır, fakat her halde yine bir aşiret kavgasından başka bir şey değildir.

Çingifeli Molla Mehmet Türkmenler arasında atın mevkiini anlatan Dadaloğlunun şu türküsünü yazdırmıştır.

At kulağını dikmişte gözünü süzer
Güvel ördekler gibi çöllerde yüzer
Çırpıştırırsan ağca ceyranlar tozar
Atın eşkini seldir yeğide eşkin gerek.

Ey ağalar sözümün doğrusu böyle
Noksan görürsen gel bana söyle
Türkmene bir at, bir yayla, davarile
Ala dilber soğuk pınar mor çemenli yurt gerek.

Atın tımarın kendin yapta ar sanma
Çifte ver yemini eksik kâr sayma
Kendi elinle atın illere salma
Ağır devlet, güç kuvvet, eşkin bir atla gerek.

Dadaloğlu derim ata aşkın denizi
Bir şey bilmiyor da sanmayın bizi
Binet atlar içinde yamandır doru
Yanında üveyikir bir sakarsız al gerek.

Molla Mehmet 27-9-930

Buralarda Dadaloğluna ait türkülere yalnız Türkmenler içinde tesadüf olunur.

VII

MAİL BEY

Çok saf ve samimî bir şair olan Mail beyin anasıl Germiyan beylerinden birinin oğlu olduğu rivayet edilir. (1) Ben burada Mail beye ait iki parça türkü dinledim ki onları takdim ederek Gaziantepte alâkadar olan şairlere nihayet vermiş olacağım.

Bir iliman duman geldi
Başımı sevdana saldı
Allah yâri elden aldı
Gitti dağlar güneş gitti.

Bir iliman güneş geldi
Aklımı başımdan aldı
Ağyarı elimden aldı
Gitti dağlar güneş gitti. (2)

Ne karanlık Karakaya (3)
Aklımı uğrattım zaya
Güneş değil bu bir maya
Gitti dağlar güneş gitti.

Mail beyim içtim bade
Sırrımı vermenem yade
Beni hasret kodu Hüda
Gitti dağlar güneş gitti.

Karakuyulada Aşık Mustafa 18-8-930

Gece gündüz ağlayuben gezerim
Güldürmedi çarhı sitemkâr beni
Dembedem ismini okur yazarım
Terkeyledi gitti nazlı yâr beni.

Bu imiş ezelden serimde yazım
Zerrece geçmedi şahıma sözüm
Ben sana neyledim hey iki gözüm
Bir kerre sor sual eyle var beni.

Minnet geçmez oldu lebi kandime
Elim ermez salsam sinebendine
Akıbet kıyarım kendi kendime
Helâk etti namus ile ar beni.

Vücudum gülşeni döndü hâzâna
Yiğit bir kez gelir fani cihana
Mail de kulundur atma yabana
Keremeyle al sinene sar beni.

Cingifeli Molla Mehmetten 18-8-930

Bu yedi şairden sonra doğrudan doğruya muhitimizin yetiştirdiği şairlere başlamanın artık sırası geldi demektir.

Ali Rıza Yalman

---

(1) 1338 senesinde Tarsus gazetesinde tefrika olarak neşrettiğim MAİL bey hikâyesine de bak.
(2) Mail beyin sevgilisinin ismi (Abu Güneş) tir.
(3) Bir mevki ismidir.

❖ ISPARTADA DERLENMİŞ KELİMELER ❖

Yurdum Ispartada ve çevresinde mahallî lehçeye ait topladığım halis Türkçe kelimelerin Halk Bilgisi Mecmuamızda neşrini faydalı bir iş addettim.

Henuz edebî lisanımıza girmemiş olan bu öz Türkçe kelimeler, lisanımıza girmek bahtiyarlığına ererse ne mutlu.

Ağmak : Birbirine geçmek
Ağdırmak : Müvazenesi bozulmak
Ağdırık : Müvazenesiz
Akdaraç : Saç üzerinde pişirilen börek katmer gibi şeyleri altını üstüne çevirmek için kullanılan tahta alet
Algı vergi : Almak satmak
Ala vere : Alış veriş
Ambaklamak : Ceviz ve bademin üzerindeki yeşil kabukları soymak
Apıştırmak : İki şeyi temaslıca birbirine yanaştırmak
Angın : Adı anılan, şöhretli
Aş damı : Matbah
Avkulamak : Ezmek, büzmek, sıkışdırmak
Babba : Patik
Böcü börtü : Zehirli zehirsiz küçük böcekler
Bürgü : Bayanların baş örtüsü
Belenk : Çocuğu kundaklamak
Belemek : Çocuğu beşikte kundaklamak
Bellik : İşaret
Barı ve barılamak : Bağ ve bağça ve tarlanın çevresini muhafaza için yapılan gerelti ağaçlar
Barana : Fasulye ve tomatis gibi sebzeye dikili değnek
Barhana : Çoluk çocuk kalabalığı
Beslengi : Besleme
Baş semesi : Baş sersemliği
Cingil : Üzüm salkımını teşkil eden cüzütamlar
Cılgısız : Terbiyesiz yiyen (yemek)
Çilbir : Hayvan yuları
Çombul çokuş : Hep beraber, hep birlikte
Çokuntuluk : Kalabalık
Çor : Gam, kasavet
Çeç : Samanından ayrılmış buğday yığını (harman yerinde)
Çerken : Uçurtma
Çobansalık : Çoban ücreti

Cicik : (Sıfat) : yeni doğmuş kızıl ve yalın et halinde (Cicik çocuk), (Cicik kuş), (Cicik yavru); yeni açılıp üstünün derisi kalkmış kızıl et, kılagı körpe deri halinde (Cicik yara), (Cicik et), (Cicik kel)
Cibare : Baldırı çıplak, neidüğü bellisiz
Combalak kılmak : Taklak atmak
Debizlemek : Yerüp yençmek, hırpalamak
Dümşük : Meşguliyet
Devre : Yanlaş, ters
Dumagı : Nezle
Divlim divlim : Lime lime, parça parça
Ebi : Dikkat ve itina
Ebilemek : Dikkat ve itina ile bakmak, beslemek, büyütmek
Emen : Sebze tohumunun dikilmesi için açılan çukur
Engeme : Arıza
Engemeli : Arızalı, çökmek tehlikesine maruz
Evünsüz : Kavuz kapcık söylenen, manalı manasız konuşan
Farımak : Eskimek, ihtiyarlamak (insan farır gönül farımaz)
Engin : Nezle
Gücürgenmek : Minnete kısmak, elinden gelen iyiliği yapmamak
Geçindi : Öldü
Girinti : Kira ve kiracılık
Güdü : Otlatmak
Güdüye vermek : Otlatmak için sürüye vermek
Gök göbelek : Ham hışır
Kesinekes : Maktuan, katiyen
Kesekes : Mutlak, kati, sağ söz (kesinekes söz verdim)
Kullap : Menteşe
Kavurğa : Kavrulmuş yemişler (mısır, buğday gibi)
Keşnişine karmak : Kangıran olmak
Kavranmak : Bir şeyini kaybedip telaşla aranmak
Koğlaşmak : Zem etmek
Kaldıretmek : Kışkırtmak, ayaklandırmak
Kıncırlık : Tahtarevalli
Koduk : Katır yavrusu (katırkoduğu)
Kaypak : Kalleş
Köşek : Deve yavrusu, Devenin mini mini civeliğine doğduğu vakit (köşek) derler Altı aylıkdan iki yaşına kadar (Taylak) olur. Ondan sonra yük vuruluncaya kadar (Dorum) derler.

İndal : Gayet hafif, hayal meyal seçilebilen, hissedilebilen
İnletmek : Taciz etmek, iniltili taciz
İvmek : Acele etmek. (İven kedi günsüz doğurur)
İvedi : Çabuk, tez
İvecen : Acul insan
Irvasa : Sınama, tecrübe
Irlanmak : Sallamak, sallanmak. (Yerler ırlandı) zelzele oldu.
Irlamak : Sallamak. (Çocuk salıncağını sallamak)
Mayışmak : Kayıtsızca yangelip yatmak, baygın gibi yatmak.
Mahlaç = Dulup : Pamuk
Mumurhan = Onurtgan : Melhem
Nelbeki : Minimini el tası
Ongun : (Sebze, meyva ve hububat hakkında) istediğimizden daha güzel olmak, feyzübereket
Öyüklemek : Gizlice kulağına fıslayıp teşvik etmek
Pepeği : Kekeme
Pıhlız : Pinti, cimri
Sinlenbiç : (Çocuk oyununda) saklanmak
Sinlenmek : (İnsanlar hakkında) = saklanmak
Sinerli : Ağır ağır, fakat, hayırlı ve faydalı olmak
Sümdük : Dilenci gibi arsız olan
Sönge : Furun temizlemek için kullanılan paçavra
Silbiç : Çocuk beşiğine konan lâzımlık.
Sıyrık : Arsız kız.
Sığrınmak : Yediğini kolaylıkla eritmek.
Sığrınamamak : Fazla yiyüp zorlukla hazmetmek.
Şığşırım : Sık ve kuvvetli yağan yağmur
Şıkkırak : Kapı irzesinin horuzu
Tüngülmek : Sıçrayup fırlamak
Tingildemek : Zıp zıp sıçrayarak yürümek. (Köpek takkeyi neyleyecek, tingilderke düşürür)
Tığlamak : Ne yapdığını gizlice tarassud etmek.
Tutamak : Rehin. (Tutamaksız mal veren uguna gider)
Uskes : Ne mümkün, katiyen
Uylaşmak : Tebelleş olmak, gayzı, hıncı devam etmek
Umagan : Umucu, uman
Umsunmak : Ummak. (Gönül masumdur umsunur)
Udlanmak : Utanıp arlanmak
Üleşdirmek : Dağıtmak
Yeldirgeme : Hastanın buhran halinde sayıklaması

ALTIN KEÇİ

(Geçen sayıdan)

— Altınlarla çabuk bana bir altın keçi yap, fakat içerisi benim girebileceğim büyüklükte olsun, altınların üst tarafı da senin olsun, demiş.

Kuyumcu «peki» diyerek hemen işine başlamış. Ertesi sabah keçi hazır olmuş. Oğlan gelmiş, keçinin her tarafını muayene ettikten sonra:

— Şimdi bunu padişahın sarayına götürür, Sultan Hanıma takdim edersin, demiş.

Kendisi keçinin içine girmiş.

Kuyumcu keçiyi bir hamala yükleterek saraya götürmüş. Huzura çıkıp Sultan Hanıma hediye olarak getirdiğini söylemiş.

Padişah, keçinin Sultan Hanımın yanına götürülmesini emretmiş. Uşaklar hemen keçinin başına üşüşerek yeraltı köşküne götürmüşler. Keçi, Sultanın çok hoşuna gitmiş, onu odasının bir köşesine yerleştirmiş.

Padişahın küçük oğlu keçinin ufak gözlerinden bakar, Sultanın güzelliğine hayran olurmuş. Ertesi gün çocuğun karnı çok acıkmış, fakat çok geçmeden bu açlığın çaresini bulmuş. Geceleri Sultanın odasına bir tabla yemek koyarlarmış. Oğlan da gece yarısı usulcacık çıkar, bütün yemekleri yer, yine keçinin içine girermiş.

Sultan Hanım bir kaç gün bunu hizmetçilerin yaptığını zannetmiş. Bir gece, gözetlemeğe karar vermiş. Gece yarısı oğlan çıkıp da yemeği yedikten sonra keçiye gireceği sırada Sultan Hanım şamdanı yakmış. İkisi de

---

Yuluk	:	Ceyilip eskitilmiş elbise
Yoşuk	:	Giyilmiş elbise
Yom	:	Kötü niyet. (Yom kuranın, yomu başına)
Yanşak	:	Geveze, sırnaşık
Yenli	:	Hafif
Yenlicek	:	Hafifmeşreb insan
Zagar	:	Cüce
Zaynak	:	Fitne cüce
Zakkarak	:	Şunun bunun ardında kuyruk gibi gezen işsiz, güçsüz insan, yaltaklanan insan.

Derleyen:
Nuri Katırcıoğlu

hareketsiz birbirlerine bakmağa başlamışlar. Sultan, oğlanın, oğlan, Sultanın güzelliği karşısında hayran olmuş. Bir aralık göz göze gelmişler, Sultan :

— Sen kimsin, diye sormuş.

Oğlan :

— Ben falanca padişahın oğluyum, demiş, iki ağabeyimin seni bulamadıkları için başları kesildi. Ben de bu çareye baş vurdum.

Sultan, oğlanı çok sevmiş. Oğlan gündüzleri keçinin içine girer, geceleri çıkarmış. Bunun uzun müddet devam edemiyeceğini anlamışlar. Bir akşam Sultan :

— Bu halimiz böyle devam edemez, demiş, gel bir çare düşünelim.

Baş başa vererek, düşünmüşler, taşınmışlar, en nihayet oğlanın aklına bir fikir gelmiş:

— Şimdi keçinin bacağını kıralım, demiş, sen keçinin bacağı kırıldı, ille yapılacak dersin Ötesine karışma, ben yaparım.

Sultan da buna muvafakat etmiş. Ertesi gün lalasına keçinin bacağının kırıldığını haber vermiş. Padişah da yaptırılmasını emretmiş. Kuyumcuyu çağırmışlar, keçinin bacağını yapmasını söylemişler.

Kuyumcu, keçiyi tekrar dükkânına götürmüş. Oğlan hemen çıkarak:

— Bu keçiyi artık boş olarak götür, demiş.

Doğruca sarayın yolunu tutmuş. Padişahın huzuruna çıkarak:

— Ben falan padişahın oğluyum, demiş, sizin kızınızla evlenmek istiyorum.

Padişah her ne kadar önüne geçmeğe çalışmışsa da muvaffak olamamış.

Çocuk ertesi sabah kızı aramağa başlamış. Yalandan her tarafı iki gün aramış. Üçüncü gün tekrar padişahın huzuruna çıkıp:

— Efendim, bağçeyi de aramama müsaade eder misiniz, demiş.

Lala arkadan kaşile, gözile nekadar işaret etmiş ise de, padişah :

— Elbet arayabilirsin, demiş.

Oğlan sevinç içinde önde, lala çırpına çırpına arkada bağçeye gelmişler. Oğlan bir an etrafına bakındıktan sonra havuza doğru gitmiş. Havuzun etrafına, içine bakmış. Sonra:

— Suyunu boşaltır mısınız, demiş.

Lala artık kendini tutamıyarak yolunmağa başlamış. Pencereden bakan padişah, lalanın takatının tükendiğini anlamış, hemen uşaklardan birini göndermiş. Uşak havuzun suyunu boşaltmış. Artık esrarengiz köşkün kapusu meydana çıkmış. Oğlan:

— Lütfen şu kapağı açar mısınız, demiş.

Uşak, kapağın anahtarı lalada olduğu için terddüt etmiş. Lala, kanter içinde:

— Beş dakika müsaade edin, diyerek içeri koşup anahtar elinde ağır ağır gelerek kapağı açmış:

— Şimdi ben sizi çağırırım, diyerek aşağıya inmiş.

Sultana bir hizmetçi elbisesi giydirmiş bütün sarayın hizmetçilerini toplayıp Sultanı onların arasına saklamış, ondan sonra oğlanı çağırmış. Oğlan aşağıya inince şaşırmış. Bir sürü iri, ufak, çirkin, güzel, şişman, zayıf kimseler karşısına dizilmişler. Lala:

— İşte bunların arasından Sultanı bulup çıkarın, demiş.

Altını çamura atmışlar da yine asaletini elden bırakmamış. Bunun gibi de sultan olan ne kadar eski elbiseler giyse, yine o penbe çehresi «ben Sultanım» der, bütün hizmetçiler arasında gururlu görünürmüş. Oğlan da zaten Sultanı eskiden tanıdığı için doğruca ona gitmiş, kolundan tutarak ortaya çıkarmış, hep beraber padişahın yanına gitmişler. Padişah oğlanı tebrik etmiş. Bunca zamanlar herkesin yavrularının kanına giren lalanın da kafasının kesilmesini emretmiş. Emri hemen yerine getirilmiş. Kulenin hitamına bir baş kaldığından, oraya lalanın başını koymuşlar Oğlan, memleketten anasını, babasını aldırtmış. Kırk gün, kırk gece düğün yapmışlar. Ömürlerinin nihayetine kadar da mesut yaşamışlar. Onlar ermiş muradına... biz çıkalım kerevetine...

TUZ

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde bir padişahın üç oğlu varmış. Bir gün padişah oğullarını yanına çağırarak kendisini ne kadar sevdiklerini sormuş. En büyük oğlu, altın, elmas gibi çok kıymetli madenleri sevdiği kadar sevdiğini söylemiş.

Ortanca oğlu:

— Bal kadar, börek kadar, kadayıf kadar, tatlı kadar seviyorum, demiş

Derken orada bulunan en küçük oğlu hemen boynuna sarılarak:

— Babacığım, demiş, ben seni tuz kadar severim.

Buna fena halde hiddetlenen cahil padişah, hemen cellatları çağırtmış. Küçük oğlunu dağ başına götürerek kesmelerini emretmiş. Fakat cellatların bu ayın on dördü gibi güzel çocuğu kesmeğe içleri razı olmuyormuş.

Padişahın emrini yapmak mecburiyetini hatırlayınca, bıçaklarını alarak çocukla beraber dağa tırmanmışlar. Tepeye çıktıkları zaman, cellatlar çocuğu kesmemeğe karar vermişler. Ona:

— Oğlum, demişler, biz sana acıyoruz. Seni kesmiyeceğiz. Gömleğini çıkar da şuradan yakalıyacağımız tavşanın kanına bulıyarak babana götürelim. Sen de bir daha bu taraflara gelme!...

Çocuk bu habere çok sevinmiş. Gömleğini çıkararak cellatlara vermiş. Sonra almış başını, oralardan uzaklaşmış. Az gitmiş, uz geçmiş, dere tepe düz gitmiş, nihayet bir memlekete gelmiş. Bu memleketin padişahı ölmüş, üç gün sonra padişah intihap edilecekmiş.

Çocuk, kenar mahallelerinden birine dalmış, bir kapıyı çalmış. O evde bir ihtiyar kadın oturuyormuş. Kadına, bu köyün yabancısı olduğunu, annesile babasının öldüğünü söylemiş, kendisini kabul etmesini rica etmiş. O ihtiyar kadının da çocuğu olmadığı için, bunu kabul etmiş.

Üç gün sonra padişah intihabı için köyün haricindeki düz bir ovada bütün halk toplanmış. İhtiyar kadın da evladlığını alarak oraya gitmiş. Derken kuş uçurmuşlar. Kuş, döne dolaşa bu yeni gelen çocuğun başına konmuş. Fakat bütün halk itiraz etmiş:

— O dağdan geldi, gene dağa gitsin, bize padişah olamaz, demişler.

Ertesi gün gene toplanmışlar. Çocuk bu sefer bir mezarlığın yanına gidip oturmuş. Kuşu uçurmuşlar. Herkes, kimin başına konacak diye bakıyor, bazıları da, benim başıma konsun, diye başını kaldırıyormuş.

Fakat kuş döne döne bir mezarlığın taşına konmuş. Bir de görmüşler ki kuş gene o çocuğun başına konmuş... Hep birden itiraz etmişler:

— Türkün şartı üçtür, yarın da uçurturuz, demişler.

Ertesi gün tekrar toplanmışlar. İhtiyar kadınla oğlu orada imişler. Son defa olarak kuş uçurulmuş. Halk aynı heyecan içinde sıçrayarak, kimin başına konacak, diye sabırsızlanırken, kuş döne dolaşa bu sefer de o çocuğun başına konmuş. Halk da artık kabul etmiş.

Çocuk bu suretle padişah olarak devletin başına geçmiş. Akıllı olduğu için az zaman içinde kendisini halka sevdirmiş, devleti iyi idare etmeğe başlamış.

Aradan uzunca bir zaman geçtikten sonra babasını davet etmiş. Aşçıya da, güzel yemekler hazırlamasını, fakat hiç birinin içine tuz koymamasını emretmiş.

Babası bir tabur askerle birlikte gelmiş. Aradan çok zaman geçtiği için, oğlunu, sırmalı padişah elbisesi içinde tanımamış. Hürmetle küçük padişahı selamlamış. Birbirlerinin hatırını sormuşlar. Nihayet yemeğe oturmuşlar. Fakat yemeklerin hepsi tuzsuzmuş.

Aradan iki üç gün geçmiş, padişahın içi tuzsuzluktan bayılıyormuş Bir gün giderek taburunu yoklamış. Askerlerine:

— Nasılsınız evladlarım, demiş.

Askerler:

— Çok iyiyiz padişahım, demişler, yemekler de bol yağlı, fakat tuzsuz...

Padişah bu söze:

— Ben de yediğim yemeklerde tuz bulamadım, diye cevap vermiş, bu gün öğle üzeri yemek yerken bir sırasını getirir sorarım:

O gün öğle yemeği yenirken, misafir padişah:

— Kuzum burada tuz yok mudur, diye sormuş.

Oğlu olan öteki padişah da:

— Vardır, demiş, hem de o kadar çoktur ki, bütün dünyaya tuz buradan gider.

Bu sefer misafir padişah şaşırmış:

— Peki, demiş, yemeklerinizde niye tuz yok?

Oğlu hemen:

— Sizin tuzu hiç sevmediğinizi, yemediğinizi söylediler de onun için yemeklere tuz koydurtmadım, diye cevap vermiş.

O derhal atılmış:

— Nasıl olur, efendim, demiş, tuzsuz hayat olur mu, o olmasa hiç birimiz yaşıyamayız. Ben tuzu çok severim.

Lafın sırasının geldiğini anlıyan oğlu da:

— Ey padişahım, demiş, küçük oğlunuz size: «Ben seni tuz kadar severim» dediği zaman ne diye onu cellatlara teslim ettiniz.

Bu söz üzerine aklı başına gelen padişah, oğlunu tanımış, ondan af dilemiş. Birbirlerine sarılmışlar. Padişah da yaptığına nedamet getirmiş.

HAMUR PEHLİVAN

Evvel zaman içinde ihki itiyar karı koca varmış. Bunların hiç çocukları olmazmış. Çocukları olması için her vakit Tanrıya dua ederlermiş. Fakat bu duaları kabul olmaz, çocukları dünyaya gelmezmiş

Bir gün karı koca baş başa vererek, çocuk yerini tutabilecek ve çocuk ihtiyacını izale edebilecek bir şey bulmak için düşünmeğe başlamışlar. Nihayet kocakarının aklına bir şey gelmiş, kocasına:

— Herif, demiş, şimdi çarşıya giderek bir çuval un al. Ben hamurdan bir çocuk yaparım, fırına koyarak pişiririz, sonra onunla eğleniriz,

İhtiyar koca bu fikri münasip görerek çarşıya gitmiş, bir çuval un getirmiş, karısı unu hamur yaparak çocuk şekline sokduktan sonra fırına vermiş. Çocuk, fırında pişdikten sonra, bir aralık:

— Severim, diyerek dışarı çıkmış.

Aradan biraz vakit geçtikten sonra, kadın, içeri gelmiş, fırının ağzını açık bulmuş. Acaba kim açtı, diye hayret içinde kalmış. Fırının içine bakmış, hiç bir şey bulamamış. O zaman:

— Buradaki hamuru kim aldı? diye bağırmış.

Evin bir köşesinde bulunan hamur:

— Anne, ben buradayım, diye cevap vermiş, kimse almadı ...

Kocakarı, bu sesi duyunca, evvela korkmuş.

— Sen kimsin? diye sorduğu zaman, hamur:

— Ben senin evladınım, diye cevap vermiş.

Kadın sevinmiş, onu bularak kucaklamış, sevmiş. Akşam kocası geldiği zaman müjdelemiş....

Nihayet, herkesin evladı ayda, yılda büyüdüğü halde, bu ihtiyar karı kocanın evladı hamur, her gün, her saat büyürmüş. On iki günde on iki yaşına girmiş.

Bir gün hamur, babasına :

— Baba ben balık tutmağa gideceğim, demiş, bana pazardan bir olta alıver.

Babası :

— Pekâlâ oğlum, alayım demiş.

Gitmiş, pazardan bir olta alarak evladına getirmiş.

Hamur, oltayı görünce :

— Ah baba, böyle olta olur mu, demiş, ben çok daha büyük olta istiyorum.

Babası demirciye giderek büyükce bir olta yaptırmış. Fakat Hamur onu da beğenmemiş. Bu suretle babasını birkaç defa demirciye göndere göndere kızdırmış. En nihayet ihtiyar adam bir gemiciye gitmiş, geminin çengelini satın almış, oğluna götürmüş :

— Al, demiş, istediğin gibi bir olta getirdim.

Oğlu bu sefer:

— Hah işte, demiş, bu bir parça işe yarar. Küçük amma ne ise ...

Çengeli alup balık tutmağa gitmiş, bütün su boylarını, gölleri dolaşmış, kendine münasip hiç bir balık bulamamış En nihayet bir göle gelmiş. Gölden bir ejderha çıkarak bunun üzerine hücum etmiş. O zaman Hamur:

— Ha işte, istediğim balığı buldum, diyerek ejderhanın kafasına çengeli takmış. Onu sürükleye sürükleye eve getirmiş.

Fakat balık evin kapısından sığmıyormuş. O zaman hamur kapıyı sökmeğe başlamış.

Hamurun kapıyı kırdığını gören babası ile anası koşarak gelmişler:

— Aman oğlum ne yapıyorsun, demişler.

Hamur da :

— Balık getirdim, fakat kapıdan sığmadı, ben de kapıyı kırıyorum, demiş.

Naki Tezel

[Devamı var]